8. SIVISTYS- JA HYVINVOINTIPALVELUT

Yleisenä tavoitteena on tuottaa ja toteuttaa kuntalaisille ajanmukaiset varhaiskasvatus-, perusopetus- ja hyvinvointipalvelut lähellä asukkaita.

Tavoitteena on kunnan strategian mukaisesti kunnan asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen. Sivistystoimen palvelut tuotetaan tarkoituksenmukaisesti ja taloudellisesti.

Kunnan elinvoimaisuuden sekä asukkaiden aktiivisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen ”yhessä tehen” on keskeistä kaikkien sivistystoimen palvelujen järjestämisessä. Hyvinvoinnin edistämisessä on tärkeällä sijalla myös moniammatillinen yhteistyö.

8.1 Sivistystoimen hallinto

Sivistystoimen hallinnon tehtävänä on mahdollistaa sivistystoimen palvelujen tuottaminen lähellä asukkaita kustannustehokkaasti. Sivistystoimen hallinto vastaa toiminnan suunnittelusta ja koordinoinnista sekä osallistuu kunnan kokonaisvaltaiseen kehittämiseen yhteistyössä seudullisesti ja muiden toimijoiden kanssa. Sivistystoimenjohtajan tehtävät on jaettu toimialueittain rehtorille ja hallintojohtajalle. Rehtori vastaa esi- ja perusopetuksesta sekä varhaiskasvatuksesta. Hallintojohtajan vastuulla on kirjasto, vapaa-aika, liikunta, kulttuuri, vapaa sivistystyö ja nuorisotyö.

Sivistystoimen hallinto **Strategiset tavoitteet vuosille 2027 - 2029**			
Tavoitteet	**Toimenpiteet**	**Vastuutahot ja resurssit**	**Arviointimittarit ja vertailu**
Toimivat ja ajanmukaiset palvelut	Henkilöstön koulutus ja esimiestyön tukeminen	Toimialajohtajat, osastopäälliköt, johtoryhmä	Arviointikyselyjen toteuttaminen eri toimialoilla
Taloudelliset rakenteet ja toimintamallit	Taloussuunnitelman toteuttaminen	Toimialajohtajat, osastopäälliköt, johtoryhmä	Osavuosikatsaukset/ vertailu talousarvioon

8.2 Varhaiskasvatus ja esiopetus

Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, oppimista ja hyvinvointia yhdessä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatusta toteutetaan valtakunnallisten säädösten, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja Hartolan linjausten mukaisesti. Varhaiskasvatuslaki muuttui 1.1.2025, jonka myötä velvollisuus laatia paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma poistui. Opetushallitus päivitti varhaiskasvatussuunnitelman perusteet vastaamaan varhaiskasvatuslain muutoksia 22 §:n osalta ja antoi muutosmääräyksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteista 17.12.2025, joka astui voimaan 1.1.2026. Viimeisin muutosmääräys varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin annettiin maaliskuussa 2026 ja muutosmääräyksen mukainen varhaiskasvatussuun-nitelman perusteet astui voimaan 1.8.2026.

Varhaiskasvatusta, esiopetusta ja esiopetusta täydentävää varhaiskasvatusta järjestetään päiväkoti Vantussa ja ryhmäperhepäiväkoti Onnimannissa. Vuorohoito järjestetään tarvittaessa Onnimannissa.

Esiopetuksella tarkoitetaan kuusivuotiaille tarjottavaa maksutonta perusopetuslain määrittelemää ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaista velvoittavaa opetusta. Opetus- ja kulttuuriministeriön valmisteleman perusopetuslain muutoksen seurauksena oppimisen tuki uudistui esi- ja perusopetuksessa. Laki perusopetuslain muuttamisesta (1090/2024) hyväksyttiin 30.12.2024 ja lainsäädännön muutos tuli pääosin voimaan 1.8.2025. Viimeisimpänä 1.8.2026. voimaan astuivat lakimuutokset, jotka koskevat varhennettua oppivelvollisuutta ja opetusryhmien muodostamista esiopetuksessa. Jatkossa lapsille, joilla on oppimiskykyyn vaikuttava vamma, sairaus tai toimintakyvyn rajoite, tehdään päätös varhennetusta oppivelvollisuudesta. Varhaiskasvatuksen järjestämässä esiopetuksessa, josta päiväkodin johtaja vastaa, ryhmäkoon ja henkilöstömitoituksen tulee noudattaa varhaiskasvatuslakia. Kun päiväkodissa on vammainen lapsi, on tämä myös esiopetusaikana huomioitava lasten tai henkilöstön lukumäärässä, jollei lasta varten ole avustajaa. Oppimisen tuen uudistus ei muuta varhaiskasvatuksessa annettavia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tuen muotoja.

Perusopetuslain muutoksesta johtuen esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet on päivitetty. 1.8.2025 voimaantulleet perusteet julkaistiin ePerusteet -palvelussa helmikuussa 2025. Ensisijaisesti muutokset opetussuunnitelman perusteissa liittyivät oppimisen tukea käsittelevän luvun uudistamiseen kokonaan. Oppimisen ja hyvinvoinnin vahvistaminen on esiopetuksessa läpileikkaava tavoite. Uutena muutoksena 1.8.2026 alkaen on liikunnallisen elämäntavan edistäminen. Oppimisen ja esiopetukseen osallistumisen tuki, oppimisen edellytyksiä tukevat opetusjärjestelyt ja liikunnallisen elämäntavan edistäminen avataan lukuvuosisuunnitelmassa, joka toimii esiopetuksen toteutuksen tukena. Esiopetuksen opiskeluhuoltoa toteutetaan opiskeluhuoltosuunnitelman mukaisesti. Opiskeluhuoltosuunnitelma on päivitetty vastaamaan esiopetuksen tuenmuutosta lokakuussa 2025 seudullisen aikataulun mukaisesti. Varhaiskasvatusikäisten lasten monialainen kuntoutustyöryhmä kokoontuu säännöllisesti.

Opetus- ja kulttuuriministeriön on myöntänyt 150 000€ valtionerityisavustuksen varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviin toimenpiteisiin. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen osuus käytetään varhaiskasvatuksen erityisopettajan palkkaamiseksi. Myönnetyn avustuksen käyttöaika 31.12.2027 saakka. Varhaiskasvatuksen erityisopettajaresurssilla mahdollistetaan ja varmistetaan henkilöstön osaaminen ja lapsen oikeus saada oikea-aikaisesti yleistä, tehostettua tai erityistä tukea. Esiopetuksessa tuki toteutetaan joko ryhmä- tai lapsikohtaisena. Jokainen lapsi on oikeutettu saamaan oikea-aikaista tukea kehitykseensä ja oppimiseensa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tukena toimii monialainen Lasten kuntoutustyöryhmä LaKu ja esiopetuksessa Opiskeluhuoltoryhmä OHR. Tukitoimet voivat olla pedagogisia, rakenteellisia tai hoidollisia. Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet.

Laadukasta varhaiskasvatusta ei ole ilman riittävää, koulutettua ja hyvinvoivaa henkilöstöä. Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) määrittelee henkilöstön mitoituksen. Varhaiskasvatuslakiin (540/2018) 1.8.2021 tehdyn muutoksen mukaan henkilömitoituksesta poikkeaminen ei ole mahdollista henkilöstön poissaoloista johtuvista syistä. Mitoituksessa on otettava huomioon myös lasten tuen tarve henkilöstömäärään nähden.

Varhaiskasvatuksen tiloissa syksyllä 2026 toimii 62 lasta ja 14 varhaiskasvatuksen työntekijää, sekä Vantussa 1 yhdistelmätyöntekijä. Lapsista 16 on esiopetuksessa, joista 15 osallistuu esiopetusta täydentävään varhaiskasvatukseen aamuisin ja/tai iltapäivisin. Vapaita paikkoja varhaiskasvatukseen on neljä.

Monet varhaiskasvatusuudistukset ja uudet vaatimukset sekä jatkuva kouluttautumistarve aiheuttavat ikääntyvälle henkilöstölle työn kuormittavuutta. Työhyvinvointia tuetaan kehittämissuunnitelman mukaisesti. Työterveyshuolto on tarvittaessa mukana työkyvyn tukemisessa.

Lähivuosina henkilöstöä siirtyy eläkkeelle ja uusien työntekijöiden rekrytoinnissa on saatavuuden lisäksi otettava huomioon varhaiskasvatuslaissa määritelty henkilöstön kelpoisuus ja rakenne.

Päijät-Hämeen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen seudullista arviointia tehdään vuosittain syksyllä. Seudullinen arviointi koostuu kolmesta kokonaisuudesta: Lasten kysely toteutuu Seikkaillen Päijät-Hämeessä -peliä pelaten lapsiryhmissä. Huoltajien kysely toteutuu sähköisesti, ja sitä hallinnoidaan seututiimissä. Henkilöstön kysely toteutuu Valssi arviointina. Nämä kolme aineistoa yhdistyvät Valssi arviointituloksissa kokonaisuudeksi, jossa lasten, huoltajien sekä henkilöstön näkökulmat tuottavat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen vahvuudet ja kehittämiskohteet. Arviointituloksista tiedotetaan arviointiin osallistuneita ja toimenpiteet kootaan kehittämissuunnitelmaksi.

Talousarviossa on huomioitu talouden tasapainotuksen luomat paineet. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen konkreettiset säästöt kohdistuvat rakennuksiin ja alueisiin, koulutus- ja kulttuuripalveluihin, henkilöstön koulutuspalveluihin ja kalustehankintoihin. Tavoitteisiin päästään tiedolla johtamisella, suunnitelmallisuudella ja asioiden ennakoinnilla. Panostamme toimivaan viestintään, henkilöstön hyvinvointiin ja varhaiskasvatuksen laatuun. Turvallisuudesta ja lakien ja asetusten noudattamisesta emme voi tinkiä.

Kunnan saamat perintövarat on kohdistettu varhaiskasvatuksen terveellisyyttä ja turvallisuutta edistäviin toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on varmistaa toimivat ja turvalliset tilat sekä edistää varhaiskasvatuspalveluihin osallistumista ja palvelujen laatua. Varat käytetään 2026–2028.

Strategiset tavoitteet vuosille 2027–2029			
Hartolan varhaiskasvatuksen toimintasuunnitelma			
Tavoitteet	**Toimenpiteet**	**Vastuutahot ja resurssit**	**Arviointimittarit ja vertailu**
Työntekijöiden työtyytyväisyyden säilyttäminen	**Työn sujuvuutta ja työstä palautumista tuetaan ennakoinnilla, suunnitelmallisuudella, arjen rakenteilla ja oikea-aikaisella tiedonkululla.**	Varhaiskasvatuspäällikkö ja henkilöstö	Työhyvinvointikysely ja työhyvinvoinnin kehittämissuunnitelman seuranta ja arviointi
Varhaiskasvatuksen laadullisten tavoitteiden toteutuminen	**Leikkiin kannustavan toimintakulttuurin vahvistaminen** **Liikunnallisen elämäntavan edistäminen**	Varhaiskasvatuspäällikkö ja henkilöstö Varhaiskasvatuspäällikkö, henkilöstö ja liikuntavastaavat	Valssi arviointi ja -kehittämissuunnitelma, Seudullinen arviointi ja Seikkaillen Päijät-Hämeessä pelin dokumentaatioiden analysointi Liikunnan nykytilan arvioiti
Varhaiskasvatuksen arvioinnin kehittäminen	**Seudullisen arvioinnin toteuttaminen** **Seikkaillen Päijät-Hämeessä pelin aktiivinen käyttö**	Varhaiskasvatuspäällikkö ja henkilöstö Varhaiskasvatuspäällikkö ja henkilöstö	Seudullisen arvioinnin tulosten analysointi ja kehittämissuunnitelmien toteutus Lasten arviointien dokumentointi ja analysointi
Hartolan varhaiskasvatuksen näkyväksi tekeminen **Hartolan varhaiskasvatuksen imagon, työnantajakuvan ja haluttavuuden lisääminen**	**Instagramin aktiivinen käyttö ja sisällön monipuolinen tuottaminen** **Näkyvyyttä erilaisissa medioissa lisätään**	Varhaiskasvatuspäällikkö ja henkilöstö, Instagram-vastaavat Varhaiskasvatuspäällikkö ja henkilöstö, lehdistö	Instagramin seuraajaluvut ja saatu palaute Suositteluindeksi (työtyytyväisyyskysely)

Kotihoidon tuki

Kotihoidon tukea myönnetään vanhemmalle tai muulle huoltajalle, jonka alle 3-vuotias lapsi ei ole kunnan järjestämässä varhaiskasvatuksessa (päivähoidossa). Lasta voi hoitaa jompikumpi vanhemmista tai muu hoitaja (esim. sukulainen). 1.8.2017 – 31.7.2025 Hartolan kunta on myöntänyt hakemuksesta kuntalisää.

Lasten kotihoidon tuen varatut määrärahat 2025 alkaen.

Lasten kotihoidon tuki		
Vuosi		**Kotihoidon tukeen varattu määräraha**
2025		sis. kuntalisä 110 000 €
2025 Kuntalisä 31.7.2025 saakka		8 000 €
2026		102 000 €
2027		72 000 €

8.3 Perusopetus

Perusopetuksen 1.- 9. luokkien oppilasmäärä tilastopäivänä 20.9.2026 on 140 oppilasta. Oppilasmäärä pysyy lähes samana suunnittelukauden aikana.

Perusopetuksessa noudatetaan valtakunnallista opetussuunnitelmaa (2016), jossa korostuu oppilaiden osallisuus, digitalisaation tuomat mahdollisuudet ja laaja-alainen osaaminen. Sittemmin opetussuunnitelmaa on vaiheittain uudistettu mm. arvioinnin, käyttäytymisen, kurinpitotoimien, tehostetun opinto-ohjauksen, opiskeluhuollon, tuntijaon, oppimisen tuen ja älylaitteiden käytön rajaamisen osalta. Viimeisimpänä uudistuksena on 1.8.2026 voimaantullut liikunnallisen elämäntavan edistäminen. Keväällä 2025 Hartolan peruspetuksen opetussuunnitelma on siirretty sähköiseen ePeruste-palveluun.

Opetustoimen strategisena painopisteenä on turvata laadukas esi- ja perusopetus 0–9-luokille ja säilyttää yhtenäiskoulu Hartolan kunnassa. Tavoitteena on säilyttää yläkoulun aineenopetus- ja valinnaisainetarjonta riittävänä, laadukkaana, pätevien opettajien opettamana sekä huolehtia myös taito- ja taideaineiden saatavuudesta. Opettajien henkilötyövuosiin ei suunnitelmakaudella ole tulossa vähennyksiä. Yhteistyötä naapurikuntien kanssa pyritään aktiivisesti lisäämään, samoin etäyhteyksin toteutettavaa opetusta esim. seudullisena yhteistyönä. Seutuyhteistyötä kehitetään ”Kuin yksi kunta” – hankkeen muodossa. Lisäksi olemme mukana Päijät-Hämeen seudullisen sivistyspalvelun ”Yhteinen Päijät-Häme -perusopetuksen yhteinen suunta” -hankkeessa.

Oppimisessa ja opetuksessa hyödynnetään digitaalisia oppimisympäristöjä ja -materiaaleja. Ajanmukaisiin digilaitteisiin (mm. älytaulut, chromet), niiden käyttöön, toimivuuteen ja yhteyksiin panostetaan. Lisäksi tehostetaan digiosaamisen ja tekoälyyn liittyvää koulutusta.

Hartolan Yhtenäiskoulussa tukea tarvitsevat oppilaat opiskelevat pääsääntöisesti oman ikäluokkansa yleisopetuksen ryhmässä kahden erityisopettajan ja neljän koulunkäynninohjaajan tuella. Oppimisen tuki järjestetään ensisijaisesti oppimisen edellytyksiä tukevilla opetusjärjestelyillä sekä ryhmäkohtaisena

tukena. Tarvittaessa tukea täydennetään oppilaskohtaisilla tukitoimilla. Lukuvuonna 26-27 oppilaskohtaisen tuen päätös on myönnetty 5 %:lle kaikista koulun oppilaista.

Erityisopetus, ohjaus ja muu opiskeluhuolto vaativat taloudellista panostusta. Pieni ryhmäkoko sekä koulunkäynninohjaajien, erityisopettajien, resurssiopettajan ja varhaisen tuen asiantuntijan työ ovat oppimisen tuen toteuttamisessa ja oppilaiden hyvinvoinnin tukemisessa ensiarvoisen tärkeitä. OKM:n vuosille 24–27 myöntämä tasa-arvorahoitus resurssiopettajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan palkkaamiseksi loppuu resurssiopettajan osalta jouluna 2026 ja veon osalta kesällä 2027. Uusi hankekausi ei ole vielä tiedossa. Perusopetuksessa on tärkeää huolehtia lakisääteisen tuen resurssien riittävyydestä myös jatkossa. Lisäksi oppimisen tuen uudistuksessa kouluyhteisön toimintakulttuurin tietoinen tarkastelu, tuen yhtenäinen toteuttaminen, kehittäminen ja arvioiminen omassa yhteisössä on tulevalla suunnitelmakaudella tärkeää.

Tänä lukuvuonna opetustoimen keskeisenä tavoitteena on turvallisen ilmapiirin ja oppimisympäristön luominen. Olemme mukana seudullisessa ”Turvallinen koulupäivä”-hankkeessa, jonka tarkoituksena on lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä kasvatuksen ja opetuksen turvallista arkea vuorovaikutus-suhteineen. Hankkeen myötä on laadittu yhteinen toimintamalli kiusaamisen, häirinnän, väkivallan ja syrjinnän ehkäisemiseksi. Koululla on käytössä kiusaamista ehkäisevä KiVa-koulumalli ja restoratiivinen sovittelumenetelmä (resto) sekä vastaavasti oppilailla vertaissovittelu (verso).

Liikunnallisen elämäntavan edistämiseksi tavoitteena on aktivoida koulupäivää oppitunneilla, välitunneilla ja koulupäivän jälkeen harrasteissa. Esimerkiksi täysi mobiililaitekielto, oppituntien toiminnallisuus ja liikunta-aktiviteetit välituntisin, koulunuorisotyö ja kerhotoiminta toimivat tällaisina aktivaattoreina. Olemme mukana myös kahdessa hankkeessa, jotka edistävät liikunnallisuutta. OKM on myöntänyt hankeavustusta perusopetuksen uimataidon opetuksen vahvistamiseen 6.800 euroa kevääseen 2027 asti. Lisäksi perusopetukseen on myönnetty Suomi liikkeelle -ohjelman Liikkuva koulu ja Move! -kehittämisavustusta 5 000 euroa vuosille 26-27.

Suunnitelmakaudella 2027–2029 panostamme edelleen hyvinvoinnin lisäämiseen, yhdessä tekemiseen ja toiset huomioon ottavaan toimintaan. Nykyaikaisten koulurakennusten ja -tilojen myötä turvataan kaikille puhtaat, turvalliset ja viihtyisät opiskelu- ja työtilat. Lähiympäristöä on muokattu, maisemoitu ja rakennettu toimivaksi ja turvalliseksi välitunti- ja lähiliikunta-alueeksi. Oppilaiden koulutyön sitoutumista edistetään yhdessä tekemisen, aktiivisen osallisuuden ja vaikuttamisen kautta. Oppilaiden läsnäoloa koulussa tuetaan monin tavoin opiskeluhuollon, oppimisen varhaisen tuen, hyvinvointituntien, tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelun sekä oppilaskunta- ja kerhotoiminnan kautta. Poissaoloihin puututaan ja ne tilastoidaan järjestelmällisesti seudullisen poissaoloihin puuttumisen mallin pohjalta.

Päijät-Hämeen hyvinvointialue huolehtii opiskeluhuollon terveydenhoito-, psykologi- ja kuraattoripalveluista. Koulukoulukuraattoripalveluita resurssoidaan Hartolaan 1 pv/viikko, mutta syyskaudella 2026 palvelu on toteutunut harvemmin (n. 1-2 krt/kk). Kouluterveydenhoitoa ja psykologipalveluita on 1 päivänä viikossa. Koulun oma muu opiskeluhuollollinen tuki varhaisen tuen asiantuntijan, koulunkäynninohjaajien ja koulunuorisotyöntekijän kautta on tärkeä lisä hyvinvointialueelta saatuun opiskeluhuollon resurssiin. Hyvinvointityössä panostetaan tulevaisuuden uskon luomiseen, koulupoissaolojen vähentämiseen sekä koulumotivaation ja -viihtyvyyden lisäämiseen.

Hyvinvoiva oppilas ja koulu tarvitsevat myös hyvinvoivan henkilöstön. Työn kuormittavuus ja stressi opetustyössä on kovaa. Työhyvinvointia vahvistaa positiiviset tunteet, kuten työhön kiinnittyminen tai työstä palautuminen. Tähän tarvitaan sekä ryhmätason että yksilöllistä tukea. Avoimuus, asioiden jakaminen ajoissa, kokoukset ja keskustelutilaisuudet koko yhteisönä ja pienryhmissä ovat tarpeen. Taloudellisia resursseja kohdennetaan työyhteisöön ja työhyvinvoinnin kehittämiseen, erityisesti täydennyskoulutuksen, tyhy-toiminnan ja työnohjauksen keinoin.

Perusopetuksen talousarviossa on huomioitu talouden tasapainotussuunnitelman 2024-2027 mukaiset säästötoimet. Henkilöstökulut ovat nousseet palkankorotusten myötä. Palvelujen ostot, erityisesti koulukuljetuksen ja ruokapalvelujen kustannukset ovat nousseet. Uuden ruokapalvelu-kilpailutuksen ja 1.3.2027 alkavan uuden ruokapalvelujen sopimuskauden myötä pyritään hillitsemään ruokapalvelujen kustannusten nousua. Tarvike-, materiaali- ja kalustohankintojen osalta taloussuunnitelma on pysynyt kuluvan vuoden tasolla.

Strategiset tavoitteet vuosille 2027–2029			
Tavoitteet	**Toimenpiteet**	**Vastuutahot ja resurssit**	**Arviointimittarit ja vertailu**
Lasten ja nuorten oppimisen, kasvun ja kehityksen edistäminen ja tukeminen	**Oppimisen tukeminen ja kouluun kiinnittyminen** oppimisen tuki ja koulunkäynnin ohjaus opiskeluhuolto seudullisen poissaolomallin toteuttaminen varhainen tuki ja ennalta ehkäisy oppilaiden kohtaaminen vanhempien tapaamiset henkilökunnan koulutus **Turvallinen koulupäivä** Kiva koulu -ohjelma restosovittelu versotoiminta oppilaskuntatoiminta kerhotoiminta iltapäivätoiminta hyvinvointi-, tunne- ja vuorovaikutustunnit **Monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistäminen** suvaitsevaisuuskasvatus kansainvälisyyskasvatus kulttuurikasvatus **Lasten ja nuorten osallisuuden edistäminen** oppilaskuntatoiminta kerhotoiminta välkkäritoiminta	Rehtori, opetus- ja muu henkilöstö Opiskeluhuoltoryhmä Oppilaskunta Vanhempaintoimikunta Kiva Koulu-tiimi Restosovittelijat/ verso-ohjaajat Oppilaskuntavastaava Opiskeluhuoltoryhmä Varhaisen tuen asiantuntija Koko henkilökunta Oppilaskuntavastaava, oppilaskunta/ lapsiparlamentti Vapaa-aikapäällikkö/ nuorisovaltuusto Kerhovastaava Taito- ja taideainevastaava	Opiskeluhuollon Mitä kuuluu -kyselyt ja huoltajakyselyt Kouluterveyskyselyt Poissaolomäärien seuraaminen, tilastointi 4krt/v Oppilaskunnan ja ruokahuollon kyselyt Hyvinvointi-, tunne- ja vuorovaikutustuntien toteutuminen Kiva Koulu -kysely Sovittelujen toteutuminen/määrä Harrastuskyselyt Kouluterveyskyselyt Hyvinvointi-, tunne- ja vuorovaikutustuntien toteutuminen Oppilaille järjestettävien tapahtumien määrä Kansainväliset vieraat/ mahd. opintomatkat Kulttuurikasvatussuunnitelman toteutuminen Oppilaiden osallistuminen yhteistoimintaan, vaikuttamiseen ja erilaisiin tapahtumiin Oppilaskunnan ja ruokahuollon kyselyt, ruokaraati Harrastuskyselyt
Monipuolinen ja laadukas opetus	**Opetussuunnitelman ja toimintasuunnitelmien toteuttaminen** pätevät opettajat ja ohjaajat pienet opiskeluryhmät monipuolinen opetus- ja valinnaisainetarjonta opiskelutaitoihin ohjaaminen, jatko-opintovalmiuksien	Rehtori Johtotiimi Seudullinen yhteistyö Opetushenkilökunta	Opetustunnit/ oppilas Perusopetuksen caf-itsearviointi/ seudullinen arviointi Koulupudokkaiden määrä Jatko-opintoihin sijoittuminen

	turvaaminen/tehostettu oppilaanohjaus, etsivä nuorisotyö digitaitojen parantaminen	Kasvatuksen ja opetuksen digiryhmä	Digistrategian toteutuminen
Hyvinvoiva ja työhönsä sitoutunut henkilöstö	**Työhyvinvoinnin ja osallisuuden parantaminen** fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten työolo-suhteiden parantaminen kehityskeskustelut täydennyskoulutus ja työnohjaus tyhy-toiminnan monipuolistaminen	Rehtori Johtotiimi Kunnan työhyvinvointiryhmä Koulun hyvinvointitiimi	Henkilöstökyselyt/ työhyvinvointikyselyt Seudullinen arviointi Caf-itsearviointi Tiimien arvioinnit Täydennyskoulutukseen osallistuminen
Kustannustehokas ja vaikuttava palvelutoiminta	**Tehtävien hoitaminen tehokkaasti ja taloudellisesti** henkilöstö- ja toimintasuunnitelman yhteensovittaminen tilojen joustava ja monipuolinen käyttö opetusryhmien järkevä muodostaminen hanketoiminta kiinteistön järkevä ja monipuolinen käyttö	Rehtori/ toimialajohtaja Kunnan johtoryhmä Johtotiimi	Kustannukset euroa/oppilas Keskimääräinen ryhmäkoko Tilojen käyttöaste koulupäivän aikana ja muu käyttö

TUNNUSLUKUJA

	TP 2024	**TP 2025**	**TA 2026**	**TA 2027**	**TA 2028**	**TA 2029**
Oppilasmäärä 20.9. ka	134	135	139	140	142	140
€/oppilas ilman vammaisopetusta	19 252	19 315				
€/oppilas sisältää vammaisoppilaat ja11v	–					
€/valmistava opetus	2 852	7526				
Ryhmäkoko (oppilasmäärä 20.9.)	14,9	15,0	15,4	15,6	15,8	15,6

Oppilasmäärään 20.9.2026 sisältyy valmistavan opetuksen oppilas, ei kotioppilas. Kustannukset (ilmoitettu tuhat €/opp.) OPH raportilta 20.9. saatavilla edellisen vuoden oppilaan hinta.

8.4 Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut

Perustehtävänä on tuottaa laadukkaita kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalveluita, jotka edistävät asukkaiden kokonaisvaltaista hyvinvointia ja lisäävät yhteisöllisyyttä.

Kulttuuripalvelut

Monipuoliset kulttuuripalvelut-vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä paikallista identiteettiä. Rikas paikallinen kulttuuritoiminta luo edellytyksiä hyvinvoinnin kokemuksellisuudelle lisäten yhteisöllisyyttä ja kunnan veto-, pito- ja lumovoimaa. Kulttuuritoimi on vahvistamassa kulttuuri- ja tapahtumatoimijoiden välistä yhteistyötä järjestämällä esimerkiksi yhteistyötapaamisia ja tarjoamalla tukea ja asiantuntemusta eri toimijoiden yksilöllisiin tarpeisiin. Toimintafilosofiana on olla mahdollistamassa kulttuurin ja taiteen saavutettavia palveluita laajasti eri ikäryhmille. Tilaa toteuttaa taiteen ja kulttuurin ohjattuja sisältöjä sekä omaehtoista toimintaa on tarjolla maksuttomasti tai nimellisellä korvauksella esimerkiksi Hartolan terveysasemalla ja Jokirannassa.

Kulttuuri rakentaa henkistä huoltovarmuutta tarjoten välineitä sietää epämukavuutta ja päästä yli vaikeuksista. Kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta taistellen polarisaatiota vastaan. Kulttuuritoimen välityksellä tarjotaan monipuolisia sisältöjä ja toimintaa kaikenikäisille, luodaan edellytyksiä taiteen ja kulttuurin tekemiselle ja kokemiselle.

Perusopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa toteutetaan kulttuuritoimen koordinoimana kulttuurikasvatussuunnitelmaa: Hartolan kunta on mukana Päijät-Hämeen kuntien yhteisessä lastenkulttuurikeskus Efektin toiminnassa, joka tuottaa kulttuurisisältöjä paikallisen kulttuurikasvatussuunnitelman tavoitteita tukevasti varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen arkeen. Yhteistyö valtakunnallisesti toimivan Konserttikeskuksen kanssa jatkuu Konsertti joka kouluun toimintamallilla vuosittaisella kiertuepäivällä.

Kuntien ja maakuntaliiton kulttuuritoimintaa, kuntien välistä kulttuuritoiminnan yhteistyötä ja kulttuurialan verkostoja koko maakunnassa kehittävä Päijät-Hämeen kulttuuriverkko jatkaa toimintaansa. Kulttuurityötä ohjaileva strateginen asiakirja on maakunnan Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030-kulttuuriohjelma. Tavoitteena on edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä sekä luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle maakunnassa.

Kulttuuripalveluiden talousarviossa on huomioitu taloudentasapainottamissuunnitelma ja taloussuunnitelmassa edetään vuoden 2025 tasolla. Kulttuuripalveluiden lakisääteisenä perustehtävänä myös taloudellisesti haastavina aikoina on edistää kulttuurin ja taiteen tekemistä, harrastamista, saatavuutta ja käyttöä sekä taide- ja kulttuurikasvatusta ja kulttuuriperintöä.

Strategiset tavoitteet vuosille 2027–2029			
Tavoitteet	**Toimenpiteet**	**Vastuutahot ja resurssit**	**Arviointimittarit ja vertailu**
Kulttuurin ja taiteen avulla luodaan asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa.	Kulttuurin ja taiteen yhdenvertaisen saatavuuden edistäminen. Tarjotaan monipuolisia sisältöjä ja toimintaa kaikenikäisille. Luodaan edellytyksiä taiteen ja kulttuurin tekemiselle ja kokemiselle. Luodaan edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle. Yhtenäiskoululla ja varhaiskasvatuksessa toteutetaan kulttuurikasvatussuunnitelman tavoitteita. Kulttuuri- ja tapahtumatoimijoiden yhteistyön vahvistaminen: -tapaamiset, toiminta ja tuki	Vapaa-aikapäällikkö ja henkilöstö Päijät-Hämeen Liiton kanssa tehtävä seudullinen yhteistyö Efektitoiminta Hanketoiminta Kuntien välinen yhteistyö	Laadullinen arviointi: osallistujien tyytyväisyys kulttuuripalveluihin Kulttuurikasvatus-suunnitelman toteutumisen seuranta. Järjestetään kaksi kulttuuri- ja tapahtumatoimijoiden yhteistyötapaamista. Hankkeiden toteutuminen.

Liikuntapalvelut

Liikuntapalveluiden lakisääteisenä perustehtävänä on luoda edellytyksiä liikkumiselle järjestämällä palveluja ja tarjoamalla tukea elämänkulun eri vaiheissa tapahtuvalle fyysiselle aktiivisuudelle. Toiminnan päätavoitteena on terveyden ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen erilaiset liikkujat ja palvelujen saavutettavuus huomioiden. Toiminnassa tärkeässä roolissa on yhteistyö paikallisesti ja seudullisesti, keskeisiä yhteistyötahoja ovat Päijät-Hämeen Liikunta ja Urheilu ry, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, Päijät-Hämeen liitto, alueen kunnat sekä 3. sektori, erityisesti paikalliset urheiluseurat. Kunnan omien toimintayksiköiden kanssa kehitetään yhdessä kunnan liikkumisolosuhteita sekä erityisesti lasten ja nuorten liikkumisen edistämistä.

Toimintaa ohjaa strategisena asiakirjana Liikkuva Päijät-Häme 2030 -ohjelma. Toiminnassa huomioidaan myös hallitusohjelmaan sisältyvä Suomi liikkeelle -ohjelma, jolla edistetään liikkuvan arjen valintoja ja sitä, että yhä useampi ihminen tarttuu liikkumisen mahdollisuuksiin.

Suunnitelmissa on jatkaa Hartolan ja Sysmän kuntien välistä yhteistyötä. Liikuntaneuvontaan ei ole vuodelle 2027 haettavissa hankeavustusta. Hankerahoitusta haetaan vuodelle 2027 ainakin liikunnallista elämäntapaa edistäviin paikallisiin toimenpiteisiin. Valtionavustuksilla on mahdollista rikastaa paikallisia liikunnan ohjaus- ja neuvontapalveluja. Talousarviossa on turvattu toimintaedellytyksiä myös tilanteessa, jossa jäädään ilman avustuksia.

Liikuntapalveluiden talousarviossa on huomioitu talouden tasapainottamissuunnitelma. Palvelujen ostoihin sekä aineisiin, tarvikkeisiin ja tavaroihin budjetoidaan aiempaa pienempi summa vuodelle 2027. Soveltavan liikunnan pienryhmätoimintaa tarjotaan testamenttivarojen turvin vuonna 2027.

Strategiset tavoitteet vuosille 2027–2029			
Tavoitteet	**Toimenpiteet**	**Vastuutahot ja resurssit**	**Arviointimittarit ja vertailu**
Kaikenikäisten kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden edistäminen	Liikuntaneuvonta, matalan kynnyksen liikuntaryhmät ja -tapahtumat tukevat liikunnallisten ja terveellisten elämäntapojen omaksumisessa Liikuntaneuvontaan ohjautuvuutta edistetään edelleen yhteistyötahojen kanssa Pyritään lisäämään liikuntatilojen käyttäjämääriä ja käyttöastetta mm. tiedotusta lisäämällä Hankeavustusta ainakin liikunnallisen elämäntavan edistämiseen haetaan yhdessä Sysmän kanssa	Hyvinvointikoordinaattori Liikuntaneuvonta ja liikunnanohjauspalvelut ostopalveluna paikallisilta liikunta-alan yrittäjiltä (Hanketoiminta)	Asiakas- ja osallistujamäärät Liikuntatilojen käyttäjämäärät ja käyttöasteet siltä osin kuin saatavilla Palautteet Toimenpiteiden toteutuminen

Nuorisopalvelut

Tavoitteena on tarjota laadukkaita ennaltaehkäisevän nuorisotyön toimintamuotoja nuorten yksilölliset tarpeet huomioiden. Nurkan, Ohjaamon ja Etsivän Nuorisotyön yhteinen Nuortentalo Nurkka29 mahdollistaa 7–29-vuotiaille suunnatun kasvua ja kehitystä tukevan toiminnan. Nuortentalo on nuorten suvaitsevaisuutta, päihteettömyyttä ja itsenäistymistä tukeva nuorten oma tila.

Nuorille järjestetään monipuolista toimintaa niin omina toteutuksina kuin yhteistyössä eri toimijoiden kanssa, kunta- ja maakuntarajat ylittävästi. Esimerkkeinä toiminnasta: etsivän nuorisotyön ja aikaisemmin myös Nuorten työpajan toteuttamat Nuotta-valmennukset, kerhotoiminta (mm. etäpelikerho), loma-

aikojen toiminta ja erilaiset retket. Nuorisotoimi on osaltaan vahvistamassa lasten ja nuorten turvallisen, vesillä ja veden äärellä liikkumisen taitoja, ammattitaidolla toteutettua toimintaa järjestämällä: kesäisin järjestetään rantauimakouluja ja lukuvuoden aikana Harrastamisen Suomen malli -hankkeessa järjestetään uimakerhotoimintaa alakoululaisille.

Etsivä nuorisotyö -hankkeen pääkohderyhmänä ovat hartolalaiset, alle 29–vuotiaat nuoret, jotka ovat jääneet työelämän ja opintojen ulkopuolelle. Tarjolla on tavoitteellista ja toiminnallista tukea, joka pitää sisällään mm. yksilö- ja pienryhmätoiminnan ohjausta, päihdekasvatusta ja arjenhallintataitojen vahvistamista. Etsivän nuorisotyön painopisteenä on ennaltaehkäisevä työ, joka näkyy tiiviinä yhteistyönä esim. Hartolan yhtenäiskoulun ja alueen toisen asteen oppilaitosten kanssa. Etsivä toimii myös Rikosseuraamuslaitoksen apuvalvojana ja on mukana Puolustusvoimien Time Out – Aikalisä! -toiminnassa. Ohjaamolla etsivä nuorisotyö on tavoitettavissa kerran kuukaudessa.

Nuorisotyö toimii ennaltaehkäisevänä palveluna, joka edistää nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan ja rakentaa elämänhallintaa. Toiminnan keskiössä ovat erilaisissa toimintaympäristöissä tapahtuva nuorten kasvun, kehityksen ja resilienssin vahvistaminen hyvinvointia tukien. Alle 29-vuotiaille nuorille suunnattua, avoimille työmarkkinoille työllistymistä ja opiskelupaikan löytymistä edistävää, sekä elämänhallintataitoja vahvistavaa Nuorten työpajatoimintaa ei aikaisemmista vuosista poiketen Hartolassa järjestetä nykyisessä muodossaan jatkossa. Nuortentalolla keskimäärin kahdesti kuukaudessa toteutettavaa alle 30-vuotiaiden matalan kynnyksen monialaisen palvelupiste Ohjaamon toimintaa kehitetään tarveperusteisesti yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa. Ohjaamossa on tarjolla työllistymiseen, koulutukseen ja hyvinvointiin liittyvää tietoa, neuvontaa ja ohjausta.

Aluehallintoviraston (nykyinen Lupa- ja valvontavirasto) tuella toteutettavassa koulunuorisotyön kehittämishankkeessa (1.8.2025-30.6.2027) Hartolassa työskentelee koulunuorisotyöntekijä 60%:n työpanoksella. Koulunuorisotyö tukee oppilaiden hyvinvointia, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä perusopetuksen arjessa. Toiminta toteutetaan nuorisotoimen koordinoimana yhteistyössä koulun henkilökunnan, oppilashuollon ja oppilaiden kanssa. Koulunuorisotyön kehittämishankkeista saatujen kokemusten perusteella nuorisotyön keinoin tapahtuva ammatillista kohtaamistyötä kannattaa toteuttaa Hartolan yhtenäiskoululla myös jatkossa, joten 1.1.2027 alkaen nuorisotyön resursseja kohdennetaan uudelleen tarveperusteisesti nuorisotyöntekijän määräaikaiseen tehtävään seuraavasti: Nuorten työpajahankkeen omarahoitusosuus 22 400€, Koulunuorisotyön kehittämishankkeen omarahoitusosuus 14 800€, Ohjaamopalvelun uudelleenjärjestelyt 5000€ ja muut nuorisotyön kulut 2 400€. Nuorisotyöntekijän tehtävä on yhdistelmä ensisijaisesti koulunuorisotyötä, mutta myös mm. nuorisotilatyöskentelyä ja Ohjaamotoimintaa. Nuorisotyöntekijän työpanos turvaa koulunuorisotyön jatkuvuuden ja lisää osaltaan myös nuorisotilatoiminnan työturvallisuutta.

Hanketoiminta on laaja-alaista ja innovatiivista: Harrastamisen Suomen malli -hankkeella luodaan lapsille ja nuorille harrastusmahdollisuuksia koulupäivän yhteyteen lukuvuoden aikana. Toimintaa toteutetaan lasten ja nuorten toiveiden pohjalta. Toiminnassa kiinnitetään erityistä huomiota harrastustoiminnan saatavuuteen ja saavutettavuuteen sekä lasten ja nuorten liikunnalliseen aktivointiin. Seudullinen Nuorisotyön koordinaation kehittämishanke jatkuu aluekoordinaattori vetoisesti laajassa yhteistyössä Päijät-Hämeen kuntien nuorisotyön parissa.

Hartolan nuorisotoimi on mukana Kaakkois-Suomen Elinvoimakeskuksen rahoittamassa ja Rock Camp ry:n toteuttamassa Musiikista hyvinvointia Kaakkois-Suomeen-kehittämishankkeessa (1.8.2026–31.8.2028). Tavoitteena on lisätä nuorten hyvinvointia, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä rakentamalla pysyvää, matalan kynnyksen musiikkitoimintaa Kouvolan, Imatran, Haminan, Hartolan ja Parikkalan alueille. Toiminta on suunnattu erityisesti 13–29- vuotiaille. Hankkeen vaikutukset näkyvät nuorten

hyvinvoinnin, osallisuuden ja paikallisen yhteisöllisyyden vahvistumisena sekä kulttuuritoiminnan monipuolistumisena. Hankekumppanuus edellyttää Hartolan kunnalta ainoastaan musiikkitoimintaan soveltuvien tilojen tarjoamisen ja mahdollisten musiikkilaitteistojen/instrumenttien käytön mahdollistamisen.

Nuorisopalveluiden talousarviossa on huomioitu taloudentasapainottamissuunnitelma jo aikaisemmin ja taloussuunnitelmassa edetään vuoden 2025 tasolla. Toimintaa kehitetään tarveperusteisesti ja toteutetaan resurssiviisaasti.

Strategiset tavoitteet vuosille 2027–2029			
Tavoitteet	**Toimenpiteet**	**Vastuutahot ja resurssit**	**Arviointimittarit ja vertailu**
Lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen tukeminen.	Alle 29-vuotiaiden nuorten arjenhallinnan ja kasvun tukeminen perus- ja eritysnuorisotyössä. Ennaltaehkäisevää toimintaa, ohjausta ja palveluja toteutetaan lähipalveluna Hartolassa. Nuorten toiminnallinen ja suunnitelmallinen aktivointi. Hankeavustusten hyödyntäminen toiminnan toteutuksessa. Nuorisolain mukaisen monialaisen yhteistyöryhmän toiminta.	Vapaa-aikapäällikkö ja henkilöstö Oma hanketoiminta mm: -etsivä nuorisotyö -koulunuorisotyö -Harrastamisen Suomen malli -Lasten ja nuorten paikallinen harrastustoiminta Seudullinen ja alueellinen yhteistyö: -mm. valmennusten, retkien ja toimintojen yhteistoteutukset ja yhteiskehittäminen -Nuorisotyön aluekoordinaatio-hanke -Hyvinvointia musiikista Kaakkois-Suomeen-hanke	Kunnallisen nuorisotyön dokumentointijärjestelmä nuoDo käytössä Osallistavat kyselyt sekä osallistuja- ja kävijäpalautteet SOVARI-mittaristo
Ylläpidetään ja kehitetään lasten ja nuorten osallistumis-, kuulemis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. kuntalaki (410/2015) 26 § nuorisolaki (1285/2016) 24 § laki hyvinvointialueesta (29.6.2921/611) 32 §	Nuoria kuullaan heitä koskevissa asioissa nuorisolain mukaisesti. Nuorten vaikuttajaryhmät toimivat aktiivisesti: -Hartolan nuorisovaltuusto -Hyvinvointialueen nuorisovaltuustossa edustaja Hartolasta -Nurkkakunta	Vapaa-aikapäällikkö ja henkilöstö: -nuorisovaltuusto -hyvinvointialueen nuorisovaltuusto yhteistyö -Nurkkakunta Rehtori ja oppilaskuntavastaava: -oppilaskunta -lapsiparlamentti	Vaikuttajaryhmien toiminnan laadullinen arviointi vaikuttavuuden näkökulmasta. Osallistumisaktiivisuuden arviointi ja vaikutusmahdollisuudet kunnallisessa päätöksenteossa.

8.5 Kirjasto

Hartolan kunnankirjasto kuuluu kunnan lakisääteisiin peruspalveluihin ja sen tavoitteena on edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin; tiedon saatavuutta ja käyttöä; lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa; mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen; aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta.

Kirjaston palveluaikana kirjastossa on saatavilla digitukea. Digituki on sähköisen asioinnin, palveluiden ja laitteiden käytön tukea, jonka tarkoituksena on auttaa asiakasta itsenäiseen ja turvalliseen laitteen käyttöön ja sähköiseen asiointiin.

Hartolassa omatoimikirjaston valikoima on hyvä. Lisäksi kirjastossa voi omatoimiajalla käyttää asiakaskoneita ja lukea digimuotoisia sanomalehtiä e-press -tietokannasta.

Kirjastoasioita voi hoitaa myös kotoa käsin https://lastu.finna.fi sivuston kautta, josta löytyy myös lainattavaa e-aineistoa, sekä cineast-elokuvapalvelu.

Kansallinen e-kirjasto-sovellus on asiakkaiden käytettavissä vahvalla tunnistautumisella.

Hartolan kirjasto kuuluu Lastu-kirjastokimppaan. Lastu-kirjastoissa on käytössä KOHA-kirjastojärjestelmä. Se on Suomalaisten kirjastojen kehittämä tietokanta, jota kirjastot ylläpitävät.

Lastu-kimpan asiakkaat hyötyvät eniten mahdollisuudesta tehdä seutuvarauksia kaikista Lastu-kirjastoista, jolloin käytössä on koko Päijät-Hämeen kirjastojen aineistot. Lisäksi on yhteiset käyttösäännöt, asiakkaaksi ilmoittautumislomakkeet ja Lastu-verkkokirjasto.

Tavoitteet 2027–2029

Tavoitteet	**Toimenpiteet**	**Vastuutahot ja resussit**
Kattavat kirjastopalvelut.	Monipuolinen, ajantasainen kokoelma. Hyvät digi- ja verkkopalvelut. Digiopastus.	Koulutettu henkilökunta. KOHA-kirjastojärjestelmä Lastu-yhteistyö
Omatoimikirjaston käyttö pitkillä aukioloajoilla ja ilman ikärajoja.	Toimivat omatoimilaitteet, valvontakamerat, kirjastoaineiston selkeä järjestely.	Mikroväylä-omatoimikirjasto Henkilökunnalta vaadittava työpanos omatoimikirjaston toimivuuden takaajana.

Arviointimittarit ja perusteet

Kirjastotoimi	TP 2024	TP 2025	TA 2026	TA 2027	TA 2028	TA 2029
Kokonaislainaus	38879	39631	39 000	39 000	39 000	39 000
- pääkirjasto	23168	20908				
- omatoimikirjasto	15711	18723				
- kaukolainat (ei mukana kokonaislainaluvussa)	12	5				
Lainat/asukas	15	16,5	15	15	15	15
Kirjastokäynnit	21805	24954	24 000	24 000	24 000	24 000
- pääkirjasto	16503	19013				
- omatoimikirjasto	5302	5941				

* Omatoimikirjaston kävijämäärä kertoo kirjastokortilla omatoimikirjastoon kirjautuneiden määrän.
Yhdellä kortilla voi tulla vaikkapa perhe tai pariskunta, vaikka emme sitä suosittele.

* Kävijälaskuri kertoo koko kirjaston vuosittaisen kävijämäärän. Käytämme kävijälaskuria tilastossa mittarina asiakaskäyntien laskennassa.

*vuoden 2024 luvut jätetty taulukkoon vertailun mahdollistamiseksi

8.6 Kansalaisopisto ja musiikkikoulu

Vapaan sivistystyön palvelut ostetaan Itä-Hämeen Opistolta. Itä-Hämeen Opiston kansalaisopisto tarjoaa nuorille ja aikuisille mahdollisuuden kehittävään opiskeluun ja harrastamiseen. Itä-Hämeen Opiston musiikkikoulu tarjoaa taiteen perusopetuksen mukaista musiikin perusopetusta. Itä-Hämeen Opiston musiikkikoulussa on mahdollista suorittaa musiikin perusopetuksen yleinen oppimäärä. Vapaan sivistystyön opetus järjestetään Itä-Hämeen opiston omien tilojen lisäksi kunnan eri kiinteistöissä.

Talouden tasapainottamissuunnitelmaa vuosille 2024–2027 noudattaen kansalaisopiston kustannuksia vähennetään vuosittain noin 10 % esimerkiksi kurssitarjontaa supistamalla, ja musiikkikoulun toiminta lakkautetaan asteittain ja opiskelijat ohjataan esimerkiksi Heinolaan.

Tunnuslukuja:

Asiakaspalvelujen ostot	TP 2023	TP 2024	TP 2025	TA 2026	TA 2027	TA 2028
Kansalaisopisto euroa	54 996 *)	67 375 **)	47 404	36 700	33 100	33 100
Musiikkikoulu euroa	20 372	34 771 **)	12 382	12 000	6 000	–

*) Kansalaisopiston vuoden 2023 laskutus pitää sisällään myös vuoden 2022 kuluja, jotka laskutettiin vasta vuoden 2022 tilinpäätöksen valmistumisen jälkeen.
**) Vuoden 2024 lukemat pitävät sisällään myös vuoden 2023 kuluja, jotka laskutettiin vasta vuoden 2023 tilinpäätöksen valmistumisen jälkeen. Vuoden 2024 oikaisut on huomioitu täysimääräisesti.